

Križan Jos. dr.: Životopis Luke Zime. (Preštampano iz „Naših pravica“.) Varaždin, 1908. 8°. 37 str. Cena 60 h. — Rojen 1830 v Majšpergu pri Ptujski gori na Štajerskem, je študiral Zima gimnazijo v Mariboru, zadnji razred pa je dovršil l. 1853. v Zagrebu. Dvajset let je bil profesor na srbski pravoslavni gimnaziji v Sremskih Karlovcih, nato 16 let v Varaždinu, a l. 1891. je prejel od kr. srbske vlade v Belgradu poziv na vseučiliško stolicu za grški jezik, ki jo je zavzemal 4 leta. Umrli je 1906 v Varaždinu. Slovenec rodom, je deloval največ med Srbi in pisateljval v hrvatsko-srbskem jeziku. Znana je n. pr. njegova knjiga „Figure u našem narodnem pjesništvu“ (Jugoslov. Akad. 1880). Zima je bil dopisujoč član „Jugoslov. Akademije“, častni član „Srpske Matice“ v Novem Sadu in „Srpske Akademije“ v Belgradu. — Kratko življenjepisno črtico o našem rojaku je napisal dr. Križan že pred 25 leti v celovškem Kresu (1885, str. 112—115).

Dr. Fr. Ilešič.

Dr. Albert Bazala: Povjest filozofije. Svezak II. (Poučna knjižnica „Matice Hrvatske“, knj. XXXV.) V Zagrebu 1909. V. 8°. 344 str.

Gradi se pred našimi očmi prva jugoslovanska zgodovina modroslovja, ki ji gre popolnoma to ime. V obsežnem lanskem I. zvezku si je dr. Bazala ne samo osigural temelj za nadaljnje stopnje, ampak tudi očitno pokazal, da je za svojo snov poklican mož. Govoril je v I. zvezku o „narodni filozofiji grški“, a prvo poglavje letošnjega zvezka je filozofija helenistično-rimska, nato razpravlja o filozofiji v srednjem veku in obdelava novejšo filozofijo do Kanta. Iz tega načrta se vidi, da dobimo v prihodnjem (III.) zvezku zgodovino filozofije do najmodernejše dobe, morda celo do sodobnosti.

Značilno je poimenovanje posameznih dob; prvi dve sta vsebinski, ostale so, oz. bodo (najbrž) le časovne. S tem je Bazala implicite označil tudi načelno razliko med njimi: prvi dve sta samonikli in osnovni, druge se opirajo na razpoložljivo gradivo in si ga prirojujejo v svoje potrebe. Vsled te prirojitve pač nastajajo po formulah in po zunanjem nastopu čisto nove struje, ako pa zasledujemo njih bistvo, razkrijemo vendarle kak vir ali vsaj virček v grški ali helenistični filozofiji. Našli bi seveda tudi za poznejše dobe kako vsebinsko skupnost (v srednjem veku n. pr. ozir na verstvo, v najnovejši na prirodoslovne vede), a težko bi prišli do abstrakcije kakega enotnega znaka. Zato se nam zdi razdelitev, kakor si jo je izbral dr. Bazala, utemeljena in praktična¹⁾; v njenem okviru se lahko umestijo pod posebnimi zaglavji vse struje.

Da je dr. Bazala v stari filozofiji prav doma, to je pokazal že ob več prilikah in zlasti seveda pri prvem zvezku našega dela. A radovedni in pomišljivi smo bili, kako bo zmagoval poznejšo snov, ki jo je imel prinesiti že v drugem zvezku. Zdaj ga imamo v rokah in s pogledom nanj in vanj smemo naglašati, da se je avtor v gradivo vglobil tako, da mu njega prirojitve očitno ne prizadeva skoraj nikakih težav več; kvečjemu je postal nekoliko gostobesednejši. Kako vestno se je pisatelj pripravil za snov, o tem svedoči obsežne „Bilješke“, ki izpričujejo z viri, kar predava tekst, in izpopolnjujejo postranska vprašanja.

¹⁾ Le z ostrim poudarjanjem „narodne“ filozofije grške se ne morem prav sprijazniti; saj ni tako enotna, da bi se mogla imenovati narodna, bodisi v pomenu „nacionalna“ ali „ljudska“; ljubši bi mi bil izraz „starogrška“ ali „klasično grška“. Samoniklost grške filozofije je le accedens.

Velika težkoča za knjigo je tudi v njenem namenu: ona mora biti strokovnjaška in bi glede na svrhe „Mattice“ morala biti tudi poljudna, saj ji je celo naslov le „poučna knjižnica“. Res ima dr. Bazala redek dar, da piše gladko, nazorno; a „zgodovina filozofije“ se za širše mase strokovnjaško kratkoinmalo ne da pisati. Dali bi se predočiti zgle di iz filozofije, t. j. filozofska praksa, a ne dá se razviti ves sistem od početka do današnje dobe; saj je že, če drugega ne, treba vedno in vedno govoriti z raznimi tehničnimi izrazi, ki so nenavadni (da govorim o našem slučaju) pretežni večini Matičarjev. Kajpada: ko bi naš pisatelj imel načrt, napisati zgodovino filozofov, potem bi bilo razmerje precej drugačno; sestavil bi življenjepisje dotičnikov, bi naštel glavna dela in kratko označil njih nauk. To bi bilo za širše občinstvo. Dr. Bazala pa piše zgodovino filozofije, zgodovino modroslovnih nauk, in mora zato zasledovati razvoj idej od njih početkov, iskati vezi med njimi, ležečih v psihi in zunanjem svetu. Na to polje pa mu ne morejo mnogi slediti; pogoj je kolikortolikšno poznanje vsakodobnih konkretnih razmer, često celo preporišč, sicer se ne ve, zakaj piše pisatelj o tem in onem predmetu tako obsežno, a o drugem kraje. Držal pa se je dosledno načela, izraženega v naslovu; ni se spuščal v biografstvo in historiologijo; nekaj malo življenjskih podatkov mora zadostovati; edino o Leibnizu piše nenavadno mnogo (str. 301–303). Naš nasvet za prihodnji zvezek (morda bosta še dva?) bi torej bil: nikakega ozira na tisto imaginarno občinstvo, ki se bo mimogrede v zabavni obliki poučilo o razvoju filozofije! — Takega občinstva — ni! Take knjige so za ljudi, ki imajo namen, voljo in zmožnost za resne študije. — Potem bodo imeli tisti, ki bodo vzeli in jemali knjigo v roke, še večji užitek nego zdaj; zdaj se jim knjiga predstavlja kot voditelj, potem jim bo prijatelj.

Zasnova knjige je naslednja: najprej podaje pisatelj v splošnem članku pregled o vsakem poglavju; ti članki, ki združujejo raztresene filozofske misli in težnje v celotno sliko, so se pisatelju zelo posrečili in jim gre tem večje priznanje, ker dobro vemo, kako težko je izluščevati taka jedra; s posebno plastiko se odlikuje uvod v obsežno srednjeveško filozofijo¹⁾. Za temi uvodi sledi snov sama, razdeljena po „šolah“, kjer je to bilo mogoče (v stari filozofiji), ali po snovnih skupinah, včasih se naslanjajočih na kako odlično osebo. To uklanjanje nasproti snovi se nam zdi pravilno; pisatelj se je izognil sicer preglednemu, a včasih praznemu shematizovanju. Teoretično bi se dala razpredelba, ki se je drži dr. Bazala pri stoični šoli, izpeljati pri vseh poznejših šolah in strujah (logika, spoznavalna teorija, fizika v širšem pomenu: s teleologijo, metafiziko itd., ter psihologija in etika); a razpravljanje bi zašlo v formalizem, ker so drugod le nekatera izmed teh vprašanj odločno zastopana ali pa prihaja v ospredje kaka dotlej postranska in jedva uvaževana ideja. V tej zunanji različnosti opredelbe se že sam ob sebi kaže napredek in nazadek v filozofskih pridobitvah, tako da je pisatelj spontansko prišel do svojega načrta, razkrivši v svojih študijah njega notranje vzroke. Kakor se vidi iz zgoraj navedenih točk pri stoični filozofiji, je dr. Bazala pri tem nanašal moderne filozofske termine tudi na staro filozofijo, kar je edino pravilno. — Omenjena prilagoditev načrta vsakokratni snovi se nam potemtakem zdi upravičena; vendar bi pri obsežnejših poglavjih želeli nekoliko koncesije shematizmu, ki bi olajšal preglednost. Osebnost, kakor je n. pr. Descartesova, sigurno zasluži posebe odstavke; a preveliko enovitnost dobiva

¹⁾ Naglasiti bi se še moralo, kako važni so ti srednjeveški viri kot namestniki izgubljenih klasičnih spisov.

razmerje, ako se on in poglavje „racionalizem“ enostavno enačita. Odstavek o Tomažu Akvinskem, na 11 nepretrganih listih, je pa res preveč; dobrodošle bi bile potniku kake markacije. Tu se vidi, da je snov postajala pisatelju že premogočna.

Za celotno snovjo se vrste razna razmišljanja in digresije; mali tisk označuje te dele kot manj važne, nekateri so potisnjeni tudi v opombe. A za svojo osebo se ne pomišljam reči, da so me baš ti odstavki najbolj zanimali; tu je pisal dr. Bazala najbolj po svojih lastnih študijah in nagnjenjih.

Vse opombe, zlasti navedbe znanstvenih pripomočkov, so natisnjene v dodatku. Iz teh napovedb spoznamo znanstveno delavnico našega pisatelja; dobro je opremljena, to mu moramo priznati; izmed temeljnih del pa pogrešam O. Bardenhewer, „Patrologie“ (Freiburg i. B., v 2. izdaji l. 1901), obširno in absolutno zanesljivo knjigo.

Drugi zvezek je vreden naslednik prvega in je bonum omen za prihodnjega.

Dr. Jos. Tominšek.

Barle Janko, Moj put na Volajsko jezero. (Preštampano iz „Prosvjete“, Zagreb, 1910.) Več slik krasi ta potopis skromnega potnika, ki si v ravnem Turopolju želi visokih planin, a se jih zboji, ko je v njih. Za Slovence je važen tisti del potopisa, ki govori o narodnostnih razmerah na Koroškem. „Ako vsi znaki ne varajo, bode slovenski Korotan, ta lepa in z vsemi prirodnimi krasotami obilno obdarjena zemlja, za Slovence izgubljen. V tej nekdanj povsem slovenski zemlji so ostale slovenske samo še nekatere doline, a drugo je že vse ponemčeno.“

Dr. Fr. Ilešič.

Dr. Dragutin Prohaska, Ignjat Djordjić i Antun Kanižlić. Študija o baroku u našoj književnosti (Preštampano iz 178. knjige „Rada“ Jugoslovanske Akademije zn. i umj.). U Zagrebu, 1909. — Dva hrvatska jezuita, Djordjić iz Dubrovnika, Kanižlić Slavonac iz Požege, oba iz 18. stoletja, dosle znana večinoma le kot nabožna pisca, zakaj prvi je izdal „Uzdahe Magdalene“, drugi „Rožaliju“; v istini pa sta to značilna predstavnika posebne kulturne struje, epigonstva renésanse, ki se zove baročnost. Baročnosti v literaturi so poleg Poljakov izmed Slovanov deležni le še Hrvati, to je, baročno literaturo izcizeliranega umetnega sloga imajo tisti Slovani, ki so bili v tesnih zvezah z romansko renésanso. Prohaskova studija je jako zanimiva; razkriva nam na pr. tudi literarna nasprotja različnih literatnih šol v Dubrovniku v prvi polovici 18. veka, ko je tam stala proti „Academiji degli ozioso“ („Društvo dangubnih“, „knjižnozborni skup pastirjev“), ki ji je bil član tudi Djordjić, „Akademija od Sturaka“ ali „Academia degli Invidiati“ z ljudskimi in „naravnimi“ pesniki (na pr. z Gledjevićem). Ta zadnja struja je pripravljala — mislim jaz — pot francosko-nemškemu racionalizmu, a pač tudi Kačiču.

Dr. Fr. Ilešič.

Grabowski Tad. Stan., Najnowsza historia literatur południowo-słowiańskich i działalność prof. M. Murki. Kraków, G. Gebethner i spółka, 1910, 4° 91 str. S sliko prof. Murka. (Najnovejša zgodovina jugoslovanskih literatur in delovanje prof. M. Murka.) — Na krakovskem vseučilišču zastopa hrvatsko-srbski jezik Tad. Stan. Grabowski, mlad Poljak, ki smo ga videli že večkrat na našem slovanskem jugu, zadnjič lani ob Gajevi slavnosti v Krapini. Stojč blizu „Slov. kluba“ prof. Zdziechowskega v Krakovu in njegovega organa „Świata Słow.“, ima Grabowski tesne zveze s Hrvati, proučuje in pozna temeljito hrvat. literaturo, a lani na Gajevi slavnosti smo imeli priliko, ga čuti govoriti ne le hrvatski, ampak tudi slovenski. In njegov najnovejši spis se tiče delovanja Slovenca, prof. Murka v Gradcu.